

IUCN:n uhanalaisuusluokat

IUCN:n maailmanlaajuisessa uhanalaisuusluokituksessa on käytössä yhdeksän luokkaa, alueellisessa arvioinnissa mahdollisia luokkia on yksitoista. Luokista ja luokittelusta löytyy yksityiskohtaisemmat kuvaukset IUCN:n ohjeista sekä kansallisesta arviointioppaasta.

Suomen Punaisessa kirjassa 2019 käytettyjen luokkien määritelmät tiivistetysti

Punaisen listan luokat		
RE	Hävinneet	Laji on hävinnyt alueelta, kun sen viimeinen lisääntymiskykyinen yksilö on epäilyksettä kuollut tai hävinnyt tarkasteltavalta alueelta, tai aikaisemman säännöllisen vierailijan ollessa kysymyksessä lajin yksilöt eivät enää vieraile alueella.
CR	Äärimmäisen uhanalaiset	Laji on äärimmäisen uhanalainen, kun se parhaan saatavilla olevan tiedon perusteella täyttää jonkun äärimmäisen uhanalaisten luokan kriteereistä A–E, ja siihen arvioidaan täten kohdistuvan luonnossa erittäin korkea häviämiskriisi.
EN	Erittäin uhanalaiset	Laji on erittäin uhanalainen, kun se parhaan saatavilla olevan tiedon perusteella täyttää jonkun erittäin uhanalaisten luokan kriteereistä A–E, ja siihen arvioidaan täten kohdistuvan luonnossa hyvin korkea häviämiskriisi.
VU	Vaarantuneet	Laji on vaarantunut, kun se parhaan saatavilla olevan tiedon perusteella täyttää jonkun vaarantuneiden luokan kriteereistä A–E, ja siihen arvioidaan täten kohdistuvan luonnossa korkea häviämiskriisi.
NT	Silmälläpidettävät	Laji arvioidaan silmälläpidettäväksi, kun se ei täytä uhanalaisten (VU–CR) kriteerejä, mutta jonkun kriteerin täytyminen on kuitenkin lähellä tai on todennäköistä, että ehdot täyttyvät lähitulevaisuudessa.
DD	Puutteellisesti tunnetut	Laji luokitellaan puutteellisesti tunnetuksi silloin, kun tiedot sen levinneisyydestä ja/tai populaation tilasta ovat riittämättömiä suoran tai epäsuoran arvion tekemiseen sen häviämiskriisistä.
Muut luokat (lajit eivät kuulu punaiselle listalle)		
LC	Elinvoimaiset	Laji luokitellaan elinvoimaiseksi, kun se ei täytä uhanalaisten (VU–CR) eikä silmälläpidettävien (NT) kriteerejä.
NE	Arvioimatta jätetyt	Laji kuuluu luokkaan arvioimatta jätetyt, kun sitä ei ole lainkaan arvioitu kriteerien suhteen.
NA	Arviointiin soveltumattomat	Laji luokitellaan arviointiin soveltumattomaksi, kun sitä ei voida arvioida alueellisella tasolla.

Hävinneet (RE; Regionally Extinct)

Lajit, jotka ovat hävinneet tarkasteltavalta alueelta, mutta esiintyvät vielä muualla maailmassa, luokitellaan hävinneiksi. Laji on hävinnyt, kun sen epäilyksettä viimeinen lisääntymiskykyinen yksilö on alueelta kuollut tai hävinnyt, tai säännöllisen vierailijan ollessa kysymyksessä sen yksilöt eivät enää vieraile alueella. Yleistä aikarajaa sille, milloin laji voidaan viimeisen havainnon jälkeen tulkita hävinneeksi, ei voida antaa. Tähän vaikuttaa erityisesti se, miten paljon lajin etsintään on panostettu suhteessa löydettävyyteen sekä elintapojen ja levinneisyyden tuntemukseen. Alueellisesta arvioinnista vastaava taho voi asettaa aikarajoja hävinneeksi tulkittamiselle. Suomessa ei aikarajoja ole asetettu, vaan hävinneeksi luokittelun perusteista päätetään aina tapauskohtaisesti.

Pitkäikäisten lajien populaatiot, jotka ovat lakanneet lisääntymästä alueella esimerkiksi elinympäristön laadun heikkenemisen takia, tulee katsoa potentiaalisesti lisääntymiskykyisiksi eikä niitä täten luokitella alueellisesti hävinneiksi. Toisaalta, satunnaisesti alueella tavattavia yksilöitä lajeista, jotka ovat aiemmin lisääntyneet alueella, ei katsota potentiaalisesti lisääntymiskykyisiksi eli kyseiset lajit luokitellaan hävinneiksi.

Hävinneiksi luokitellaan lajit, jotka ovat hävinneet Suomesta vuoden 1800 jälkeen.

Mikäli häviämistä on perusteltua epäillä, mutta siitä ei olla varmoja, laji sijoitetaan luokkaan äärimmäisen uhanalaiset CR (kriteerillä D2 luokkaan VU) ja lisätään lajille merkintä ”mahdollisesti hävinnyt” (Punaisessa listassa punainen piste luokan jälkeen). Merkintää voi käyttää myös luokan DD yhteydessä. Kyseessä ei ole erillinen luokka vaan lisämerkintä, jota voidaan hyödyntää sukupuuttovauhtia laskettaessa.

Äärimmäisen uhanalaiset (CR; Critically Endangered)

Laji on äärimmäisen uhanalainen, kun se parhaan saatavilla olevan tiedon perusteella täyttää minkä tahansa kriteerin A–E äärimmäisen uhanalaisten luokan ehdot, ja lajiin arvioidaan täten kohdistuvan luonnossa erittäin korkea häviämiskorkeus.

Mikäli lajin epäillä hävinneen Suomesta, mutta siitä ei olla täysin varmoja, laji sijoitetaan luokkaan CR ja lajille lisätään merkintä ”mahdollisesti hävinnyt”.

Erittäin uhanalaiset (EN; Endangered)

Laji on erittäin uhanalainen, kun se parhaan saatavilla olevan tiedon perusteella täyttää minkä tahansa kriteerin A–E erittäin uhanalaisten luokan ehdot, ja lajiin arvioidaan täten kohdistuvan luonnossa hyvin korkea häviämiskorkeus.

Vaarantuneet (VU; Vulnerable)

Laji on vaarantunut, kun se parhaan saatavilla olevan tiedon perusteella täyttää minkä tahansa kriteerin A–E vaarantuneiden luokan ehdot, ja lajiin arvioidaan täten kohdistuvan luonnossa korkea häviämiskorkeus.

Jos laji luokitellaan kriteerillä D2 luokkaan vaarantuneet (VU) ja lajin epäillä hävinneen Suomesta, mutta siitä ei olla täysin varmoja, lajille lisätään merkintä ”mahdollisesti hävinnyt”. Kriteerillä D2 ei voi saada korkeampaa luokkaa, minkä vuoksi merkinnästä on tässä tapauksessa poikkeus.

Silmälläpidettävät (NT; Near Threatened)

Laji on silmälläpidettävä, kun se ei tällä hetkellä täytä mitään vaarantuneiden (VU) luokan kriteereistä, mutta ehtojen täytyminen on kuitenkin lähellä tai on todennäköistä, että ehdot täyttyvät lähitulevaisuudessa. Laji voi täyttää luokan NT vaatimukset myös silloin, kun laji tai sen elinympäristö on kyseiseen lajiin kohdistettujen suojelutoimien kohteena ja toimien lakkaaminen nostaisi uhanalaisuusluokkaa yhdellä viidessä vuodessa. Luokituksen perusteluissa tulee silloin näkyä, että laji on luokassa NT, koska se on suojelusta riippuvainen. Arvioinnin dokumentoinnissa on kuvattava sellaiset suojeluohjelmat, joilla lajin tilaa pyritään parantamaan.

Silmälläpidettävien luokalla ei ole kriteereissä erikseen omia raja-arvoja vaan luokittelussa hyödynnetään vaarantuneiden (VU) luokan raja-arvoja. Arvioiden populaatiokoosta tai elinympäristöstä tulee olla lähellä vaarantuneiden luokan raja-arvoja varsinkin epävarmoissa tilanteissa tai jos mahdollisesti jokin osakriteeri täyttyy. Tästä löytyy tarkempia ohjeita ja esimerkkejä arviointioppaasta (Liukko ym. 2017). Luokitteluun voi vaikuttaa myös se, kuinka herkkä laji on erilaisille muutoksille ja minkälaisia uhkia sillä on.

Elinvoimaiset (LC; Least Concern)

Laji on elinvoimainen, kun se on arvioitu kaikkien kriteerien suhteen eikä se täytä (eikä ole lähellä täyttää) uhanalaisten (VU–CR) eikä silmälläpidettävien (NT) luokkien ehtoja. Laajalle levinneet ja runsaslukuiset lajit sisällytetään tähän luokkaan. Häviämiskorkeuden kannalta huoli elinvoimaiseksi luokitellun lajin häviämisestä on pienempi kuin muihin luokkiin sijoitetuilla lajeilla. Se ei kuitenkaan merkitse sitä, ettei laji voisi tarvita suojelua.

Puutteellisesti tunnetut (DD; Data Deficient)

Laji on puutteellisesti tunnettu silloin, kun tiedot sen levinneisyydestä, populaation tilasta sekä mahdollisista uhkista ovat riittämättömiä suoran tai epäsuoran arvion tekemiseen sen häviämiskorkeudesta. Toisin sanoen laji on arvioitu käyttäen kaikkia saatavilla olevia tietoja, mutta ne eivät riitä luokan antamiseen millään arvioinnin kriteerillä. DD:ksi luokittelussa on olennaista, että kriteerit on käyty läpi ja arviointi on yritetty tehdä siinä onnistumatta.

Lajin voi sijoittaa luokkaan DD, jos tiedot ovat niin riittämättömiä, että sekä luokka CR että LC ovat mahdollisia. Jos todennäköisten luokkien väli on tätä suppeampi (NT–CR tai LC–EN tai suppeampi), jokin niistä on valittava eikä luokkaa DD voida käyttää. Arvioijan on osoitettava dokumentoinnissa, että DD-luokka valittiin sen vuoksi, että aineisto oli riittämätön uhanalaisuusluokan määrittelyyn. On kerrottava ja

perusteltava, mitkä luokat ovat olleet mukana harkinnassa. Katso tarkempi ohjeistus epävarmojen tilanteiden käsittelystä ja luokan DD määrittelystä arviointioppaasta tai IUCN:n ohjeista (IUCN 2016, Liukko ym. 2017).

Arviointiin tulee ottaa mukaan vain sellaisia lajiryhmiä (esim. heimo), joissa tietämys riittää kattavaan arviointiin. Usein mukana on kuitenkin yksittäisiä lajeja, joista ei tiedetä juuri mitään. Jos lajiryhmä on päätetty ottaa arviointiin mukaan ja kriteerejä tulee siten yrittää soveltaa kaikkiin lajeihin, niin tällaiset lajit sijoitetaan luokkaan puutteellisesti tunnetut (DD) eikä jätetä arvioinnin ulkopuolelle luokkaan NE.

Jos laji tunnetaan ainoastaan tyyppipaikaltaan (josta laji on kuvattu) eikä sen tämänhetkisestä tilanteesta tai mahdollisista uhkista ole tietoa, se tulee luokitella puutteellisesti tunnetuksi (DD).

Jos usean taksonin ryhmää eli lajikompleksia on vakiintuneesti käsitelty kuten lajia (*multiple taxa*) JA siitä on riittämättömästi tietoa (suoraan tai epäsuoraan) luokan ja kriteerien arviointiin, lajikompleksi on sijoitettava luokkaan DD.

Arviointiin soveltumattomat (NA; Not Applicable)

Arviointiin soveltumaton (NA) on alueellisessa luokittelussa käytetty luokka niille lajeille, jotka eivät ole arviointiin jostain syystä kelvollisia. Syynä voi olla se, että lajilla ei ole alueella luonnonvaraisia populaatioita (alueen ulkopuolella on) tai että se ei ole luontaisella levinneisyysalueellaan tai se esiintyy alueella vain satunnaisena vierailijana (IUCN 2012a).

Suomessa arviointiin soveltumattomiksi (NA) katsotaan:

- Luontaisesti leviämässä olevat uudet lajit. Ne kuuluvat luokkaan NA siihen asti, kunnes ne ovat selvästi vakiintuneet ja ovat lisääntyneet alueella usean vuoden ajan (tyypillisesti ainakin kymmenen peräkkäisen vuoden ajan).
- Vuoden 1800 jälkeen ihmisen tarkoituksella tai tahattomasti Suomeen siirtämät ja luontoon vakiintuneet lajit eli ns. vieraslajit.
- Yksinomaan vieraslajeilla elävät lajit (sienet, hyönteiset jne.). Ne voivat olla Suomeen luontaisesti levinneitä, mutta eivät voisi esiintyä täällä ilman vierasperäistä isäntälajia.
- Satunnaisesti Suomessa tavattavat lajit.
- Sellaiset lajit, joista ei yksittäisten havaintojen perusteella pystytä sanomaan, esiintyykö se täällä vakituisesti (joissakin tapauksissa rajanveto puutteellisesti tunnetuihin tai hävinneisiin voi olla hankala).

Arvioimatta jätetyt (NE; Not Evaluated)

Laji kuuluu tähän luokkaan, kun se on luokitteluun kuuluva (monisoluihin, luontaisella levinneisyysalueella, luonnonvarainen), mutta sitä ei ole vielä arvioitu lainkaan kriteerien suhteen. Arvioimatta jätettyihin jäävät lähinnä ne kokonaiset elioryhmät (esimerkiksi heimot), joiden arvioimiseen ei ole mahdollisuuksia asiantuntijoiden tai tarvittavien tietojen puuttumisen vuoksi ja lajit jätetään arvioinnin ulkopuolelle. Myös paremmin tunnetuista ja arvioinnissa mukana olevista elioryhmistä voidaan jättää arvioimatta sellaisia yksittäisiä lajeja, joiden katsotaan esiintyvän Suomessa, mutta joihin liittyy taksonomisia tai muita epäselvyyksiä. Edellisen arvioinnin tapaan esimerkiksi putkilokasveista luokkaan sijoitetaan apomiktiset voikukat (*Taraxacum* spp.), ukonkeltanot (*Hieracium* spp.), voikeltanot (*Pilosella* spp.) ja kevätleinikit (*Ranunculus auricomus* s. lat).

Kirjallisuus

IUCN 2012a. Guidelines for Application of IUCN Red List Criteria at Regional and National Levels: Version 4.0. Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN. iii + 41pp. <http://www.iucnredlist.org/technical-documents/categories-and-criteria>

IUCN 2012b. IUCN Red List Categories and Criteria: Version 3.1. Second edition. Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN. <http://www.iucnredlist.org/technical-documents/categories-and-criteria>

IUCN 2016. Guidelines for Using the IUCN Red List Categories and Criteria. Version 12. Prepared by the Standards and Petitions Subcommittee. <http://www.iucnredlist.org/documents/RedListGuidelines.pdf>

Liukko, U.-M., Uddström, A. & Rytteri, T. (toim.) 2017. Opas eliölajien uhanalaisuuden arviointiin – Kansainvälisen luonnonsuojeluliiton (IUCN) arviointiohjeet ja kansalliset täydennykset. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 1/2017. 99 s. <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=16401>